آبدست

ABDEST

(gasl) الغسل

Kur'an'da "Yıkayınız" şeklinde emir olarak bir yerde geçen gasl ile Türkçe'de abdest diye anılan ve Arapçası vudû olan temizlik anlatılır. وضوء

Türkçe'de de kullanılan abdest kelimesi Farsça'dır. Sözlük anlamıyla el suyu, eli yıkamada kullanılan su demektir.

Abdest, bizzat ibadet değil, esas olan bir ibadete ön şart olarak istenen bir temizliktir. Kıır'an, abdestin gerekçesini, hikmetini yani dinsel maksadını açıkça göstermiştir. Bu, namaza hazırlıktır.

İslam kaynakları bize bildiriyor ki, Hz. Peygamber, abdesti, namaz dışında hiçbir şey için gerekli görmemiştir. (Bu konuda geniş bilgi için bk. Elmalılı; Tefsir, 3/1583-1585; Ateş; Tefsir, 2/475-776) Hz. Peygamber, abdestin namaz dışında şeylere ön şart olarak anlaşılmasını önlemek için şöyle buyurmuştur:

"Ben, ancak namaza kalktığım zaman abdest almakla emrolundum." (Ebu Davud, et'ıma; Tirmizî, Şemail, 89)

Bu hadis, tuvaletten dönen ve ardından yemeğe oturan Hz. Peygamber'e "Abdest almadan mı yemeğe oturuyorsunuz?" diyen sahabîlere hitaben söylenmiştir. Hz. Peygamber, sözünü şöyle tamamlamıştır:

"Ben namaz kılacak değilim ki abdest alayım."

Kur'an-ı Kerim, abdestin hem şeklini hem de gerekçesini göstermiştir. Gerekçe, açıklamakta olduğumuz hadiste de görüldüğü gibi, namaz kılmaktır, (bk. Mâide, 6)

Bir noktanın altını hemen çizelim: Kâbeyi tavaf, namaz halinin en ideal şekli olduğundan tavaf için de abdest şart olur.

Namaz dışındaki haller için abdest, kişinin zevkine ve seçimine kalmıştır. Abdestli bulunmayı, bir tür ibadet gibi tanıtmak doğru değildir; ucuz takva gösterisidir, riyaya kapı aralayan bir tavırdır. Abdest, bizatihi ibadet değil, bir ibadet için gerekli kılınan bir ön hazırlıktır. Bu ölçüyü aşıp mesela, abdestsiz Kur'an okunmaz, Kur'an'a tutulmaz iddiasına girmek, İslam'a tamamen aykırıdır.

Bu tür ucuz takva gösterilerinin, Allah'ın dinini çekilmez bir yük haline getirmekten başka bir anlamı yoktur. Bu ucuz takva ticaretinin daha sahabîler döneminde bile rahatsızlık yarattığını ve bilgin sahabîlerin bu tutuma şiddetle karşı çıktıklarını kaynaklar bize haber veriyor. Onlar abdesti, tıpkı Hz. Peygamber gibi, namazın ön temizliği olarak değerlendirdiler. En büyük fakîh sahabîlerden biri olan İbn Ömer, kıraat secdelerini (Kur'an'ın bazı ayetleri okunduğunda yapılması gereken secdeler) bile abdeste gerek duymadan yapardı. Ünlü hadisçi Buhari (ölm. 256/869), eseri es-Sahîh'in Sücûd bahsinde 5 numarada bunu bize haber veriyor.

Örnekler çoğaltılabilir. Bir örnek de Hz. Ömer'den vererek bahsi kapatacağız. Mâliki mezhebinin kurucusu, fıkıh ve hadis otoritelerinin önde gelenlerinden biri olan İmam Mâlik (ölm. 179/795) eseri el-Muvatta'ın 'Abdestsiz Kur'an Okumaya Ruhsat Verilmesi' adıyla açtığı babında (bk. Kur'an bahsi, c. 1, s. 200) şunu bildiriyor: Hz. Ömer, Kur'an okumakta olan bir toplulukla oturuyordu. Bir ara kalkıp tuvalete gitti ve dönünce Kur'an okumaya başladı. Topluluktan biri: "Ey müminlerin emiri, abdestiniz yok ve Kur'an okuyorsunuz, bu olur mu?" deyince, Ömer, şu cevabı verdi:

"Abdestsiz Kur'an okunmaz diye sana kim fetva verdi, yalancı peygamber Müseylime mi?"

Bu olayda söz konusu edilen kıraat, kayıtsız şartsız Kur'an okumak anlamında kullanıldığı için fıkıh tekniği açısından hem ezberden okumayı, hem de mushaf tutarak okumayı içerir.

Kur'an'da, abdesti tanımlamada kullanılan gasl, Arapça'da, "Suyu bir şeyin üstünden akıtarak onun kirini gidermek" anlamın-

dadır. (bk. Râgıb, gasl md.) Abdestte, meshedilecek yani ıslak elle ovulacak yerleri ayrı düşünmek gerekir.

Abdestte yıkanması gereken yerler nerelerdir?

Bu soruya cevap olan ayet, abdestte ayakların meshedilmesini (nemli elle sıvazlanmasını) kesin olarak ifade ederken, yıkanmasını anlamaya da imkân vermektedir. Anlaşılan odur ki, Kur'an, kelam mucizelerinden birini de burada sergileyerek, müminlerin abdest halinde ayaklarını yıkama veya meshetme şıklarından birini seçmelerini, şartların, zaman ve mekânın durumuna göre, onların vicdanlarına bırakmıştır. Yüz, eller ve kollarsa, her mevsimde sürekli toz-kir ve radyoaktif maddelere maruz kaldığından onların her seferinde yıkanması emredilmiştir.

Sonraki devirlerde fıkıhçıların bir kısmının ayakların yıkanmasını, bir kısmının yıkanmayıp meshedilmesini farz göstermeleri, kendi çevre ve şartlarına göre durum değerlendirmeleridir. Fakîh, ayetin sergilediği ve Allah'ın kuluna gösterdiği kolaylığa yönelik iki ihtimalli ifadenin bir ihtimalini esas almaktadır.

Konuya esas olan ayeti okuyalım: يٰٓاَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوٓا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ

"Ey iman sahipleri! Namaza/duaya duracağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı meshedin/yahut yıkayın."

Ayetteki cümle yapısı normal ve müdahalesiz şekliyle anlamlandırıldığında ayakların meshedilmesi gerektiği anlaşılıyor. Ancak, Arap dilinin bazı özellikleri değerlendirildiğinde (biz bunlara burada girmeyeceğiz), ayaklara ilişkin emrin, ayetteki "Yıkayın" ifadesine bağlanabilmesi de mümkün oluyor. Bunun hikmeti, biraz önce değindiğimiz iki imkânın verilmesini sağlamaktır. Ayet, son kısmında, "Allah sizin için zorluk dilememekte, tam aksine, sizi temizlemek ve nimetini üzerinizde tamamlamak istemektedir." diyerek, abdestte iki imkâna açık ifadenin hikmetini de gösteriyor.

Ayaklar yıkandığında, topuklarla birlikte iyice yıkanacaktır. Hz. Peygamber, ayakları baştan savma yıkayanları kınamıştır. Ancak bu kınayış, ayakların her seferinde yıkanmasının farziyetini değil, yıkandığında doğru dürüst yıkanmasının gereğini ifa-

de eder. Bizzat Hz. Peygamber, ayaklarını her seferinde yıkamamıştır. Konu, sahabîlerce de böyle anlaşılmış, kimileri ayağını her seferinde yıkamış, kimileri bazen yıkamış, kimileri ayakları çıplak iken yıkamış, giyinik ayağa {çorap vs.) meshetmiştir.

Bu iki yolun ikisinin de Kur'an'a uygun olduğunu, kıraat imamlarının, adı geçen ayeti okuyuşları da gösteriyor. Elmalılı'yı dinleyelim:

"... Ve ercül (ayaklar) kelimesi İbn Kesir, Ebu Âmir, Âsim yolundan Ebu Bekr, Hamza, Ebu Cafer, Âşir okuyuşlarında esre ile (ercüliküm) okunur. Diğer kıraat imamları nasb ile (ercüleküm) okurlar. Esre okuyanlara göre, ayakların, "Meshedin" emrine, üstün okuyanlara göre ise "Yıkayın" emrine bağlanacağı açıktır. Bu noktada bir mezhep tartışması var demektir. Birine göre ayaklar yıkanacak, birine göre de meshedilecek demektir." (Elmalı h, 3/1584)

وَاَرْجُلِكُمْ

وَاَرْجُلَكُمْ

Elmalılı, bu tartışmanın sahabîler içinde de olduğunu, Tabiûn ve sonrakilerde de aynen devam ettiğini söyledikten sonra, şu garip sonuca varıyor: "Bunun çözümü, çıplak ayakların yıkanması, mes ve potin üzerine de meshedilmesidir." Elmalılı'nın vardığı bu sonuç hayret vericidir. Mes giyilmiş ayakların yıkanmamasında hiç kimsenin bir tereddüdü yoktur. Onca tartışma, bunun için mi yapılmıştır. Tartışma, çıplak ayağa meshin sadece cevazı üzerinde bile değildir. Çıplak ayağa meshin farz olduğunu söyleyenler bile vardır ve bunların başında İbn Abbas gibi bir müfessir sahabî gelmektedir.

İbn Abbas'a göre, "Allah, abdestte yıkanması gereken organları teyemmümde meshe tabi tutmuş, abdestte meshe tabi tuttuğu organları (baş ve ayaklan) teyemmümde devre dışı bırakmıştır." (bk Taberî; Tefsir, ilgili ayetin yorumlar) Bu konuda, Kur'an'ın hedefini en iyi yakalayan, bize göre, Hasan el-Basri (ölm. 110/728) ve müfessir Taberî (ölm. 310/922) olmuştur. İslam din ilimlerinin tümünde birer anıt olan bu zatlar, üzerinde olduğumuz konuda, kulun Allah tarafından serbest bırakıldığını; ayağını dilediğinde yıkayıp dilediğinde meshedebileceğini söylemişlerdir.

Evrensel bir dinin emri de mesajı da işte böyle olur. Ve böyle anlaşılmalıdır.